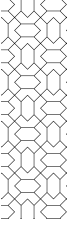

CITATION

YERKAZAN, Hasan, "Narrative Culture In Fî Zilâli'l-Qur'ân -Statistical Source and Authenticity Analysis-", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 6, 6 (2017/2) pp. 85-106.

FÎ ZİLÂLÎ'L-KUR'ÂN'DA RİVÂYET KÜLTÜRÜ -İstatistiksel Kaynak ve Sıhhat Analizi-

Narrative Culture In Fî Zilâli'l-Qur'ân
-Statistical Source and Authenticity Analysis-

Hasan YERKAZAN

Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü,
hasanyerkazan@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8673-0546>.

Öz

Seyyid Kutub tarafından kaleme alınan "*Fî zilâli'l-Kur'ân*", icimâi tefsir ekolünün bakış açısıyla yazılmış bir tefsirdir. Bu eser, Kur'ân'ın gölgesinde toplumun ıslahını, huzur ve mutluluğunu temin etmek amacıyla yazılmıştır. Klasik tefsir anlayışının dışında farklı bir üslupla yazılan bu kitap, birçok dile tercüme edilerek kısa bir sürede İslâm dünyasında yayılmıştır. *Fî zilâli'l-Kur'ân*, gündelik hayata dokunması ve toplumsal sorunlara Kur'ân ve hadislerle doğrudan çözüm bulmaya çalışması yönüyle rağbet görmüştür. Bu bağlamda tefsir sahasına yeni bir soluk getiren ve belli konularda referans alınan bu tefsirde bulunan hadislerin kaynağını ve sıhhatini bilmek büyük önem arz etmektedir. İşte bu makalede, *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan rivâyetlerin istatistiksel kaynak ve sıhhat analizi yapılarak tablolar içerisinde takdim edilmeye çalışılmıştır. Rivâyetlerin büyük çoğunluğunun temel hadis kaynaklarında olduğu ve sıhhat açısından bir sorununun olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Kutub, Fî zilâli'l-Kur'ân, tefsir, sünnet, hadis.

Narrative Culture In Fî Zilâli'l-Qur'ân - Statistical Source and Authenticity Analysis- Abstract

"Fî zilâli'l-Qur'ân" written by Sayyid Qutub, is a commentary writing in a societal interpretation method. This work has been written to ensure the peace and pleasure of the society in the shadow of the Qur'an. This book, written rather differently than the classical interpretation methodical books, has been translated into many languages and has spread rapidly within the İslâmîc world. Fî zilâli'l-Qur'ân has acquired a great desire as it touches to everyday life and tries to find solutions for social problems with direct referance from the Qur'an and hadiths. In this context, it is highly important to know the origin and truthfulness of the hadiths found in this tafsir that brought a new solution to the field of commentary and is taken as a reference in certain social matters. In this study, we made tried to present statistical source and authenticity analysis of the narrative in Fî zilâli'l-Qur'ân in tables.. It is seen that the great majority of the refernces are in the main hadith sources and there is no problem in terms of authenticity.

Key Words: Sayyid Qutub, Fî zilâli'l-Qur'ân, commentary, sunnah, hadith.

KAYNAKÇA

YERKAZAN, Hasan, "Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Rivâyet Kültürü -İstatistiksel Kaynak ve Sıhhat Analizi-", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 6, 6 (2017/2) ss. 85-106.

Makale Geliş T.: 07/09/2017, **Kabul T.:** 13/11/2017.

Giriş

İslâm dünyasının yetiştirdiği büyük düşünürlerden biri olan Seyyid Kutub, 1906 yılında Mısır'ın Asyut kasabasında dünyaya gelmiştir. İlkokulu doğduğu yerde, orta ve lise tahsilini Ezher'de tamamlamıştır. 1933 yılında Kahire Üniversitesi Daru'l-Ulum Fakültesi'nden birincilikle mezun olmuştur. Üniversiteden mezun olduktan sonra Mısır Maarif Vekâleti tarafından Kahire Üniversitesine edebiyat hocası olarak atanmıştır. Üniversitedeki görevinin yanı sıra Taha Hüseyin, A. Mahmut el-Rafî gibi Mısır'ın önde gelen edebiyatçıları ile ortak çalışmalar yapmıştır. İlmî hayatının ilk dönemlerinde daha çok edebiyat ve edebî tenkit ile meşgul olmuştur. 1939 tarihinden itibaren ise İslâmî meselelere daha fazla ilgi duymaya başlamış ve çok sayıda yazı kaleme almıştır. 20. yüzyılda İslâmî uyanışın önemli temsilcilerinden biri kabul edilen Seyyid Kutub, 29 Ağustos 1966'da siyasî sebeplerden dolayı idam edilmiştir.¹

Seyyid Kutub, siyasî, iktisadî, toplumsal, felsefî, edebî ve dinî içerikli çok sayıda kitap yazmıştır. *et-Tasvîrül-fennî fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, *Meşâhidü'l-kıyâme fi'l-Kur'an*, *el-Adâletü'l-ictimâ'iyye fi'l-İslâm*, *Ma'irketü'l-İslâm ve'r-re'smâliyye*, *es-Selâmü'l-âlemî ve'l-İslâm*, *Dirâsât İslâmiyye*, *Hâze'd-dîn*, *el-Müstakbel li-hâze'd-dîn*, *Hasâ'isü't-tasavvurî'l-İslâmî ve mukavvematüh*, *el-İslâm ve müşkilâtü'l-hadâre*, *Me'âlim fi't-tarîk*, *Mühimmetü's-şâ'ir fi'l-hayâti ve şî'rü'l-cilî'l-hâdir*, *eş-Şâtî'ül-mechûl* ve *Fî zilâlî'l-Kur'an* Seyyid Kutub'un başlıca eserlerindedir.² Kaleme aldığı eserler, son yüzyılın muhayyilesinde derin izler bırakmıştır. İlmî, edebî, ahlâkî ve ictimâî konulardaki düşünceleri farklı sahalarda birçok akademik çalışmaya konu olmuştur.³

¹ Seyyid Kutub ve hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Salih el-Verdilnî, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, çev. H. Acar- Ş. Duman, Fecr Yay., Ankara 1988, s. 73-88; Muhammed Ali Kutub, *Seyyid Kutub ev sevetü'l-fikri'l-İslâmî*, Dâru'l-Hadis, İkinci Basım, Beyrut 1395/1976, s. 123; Hasan Kâmil Yılmaz, *Seyyid Kutub: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, Hikmet Yay., İstanbul 1980; Salah Abdulfettah Halidî, *Seyyid Kutub mine'l-milad ile'l-istişhad*, Dâru'l-Kalem-Dâru's-Şâmiye, Birinci Basım, Kahire 1991; İbrahim Sarmış, *Bir Edebiyatçı Olarak Seyyid Kutub*, Fecr Yay., Birinci Basım, Ankara 1993; İbrahim Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, Fecr Yay., Birinci Basım, Ankara 1992.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Hilal Görgün, "Seyyid Kutub", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 66-67.

³ Türkiye'de yapılan akademik çalışmalar için bkz. Tezler: Meşut Erdal, *Fi Zilâlî'l-Kur'an Tefsiri Ve İcaz Açısından Değeri*, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şan-

Seyyid Kutub'un en önemli ve hacimli eseri hiç kuşkusuz *Fi zilâli'l Kur'ân* isimli Kur'ân tefsiridir. İctimâî-edebî tefsir ekolünün bakış açısıyla yazılan *Fi zilâli'l-Kur'ân*, tefsir literatüründe önemli bir yer edinmiştir. Bu tefsirde Seyyid Kutub, klasik tefsir geleneğinden ziyade modern hermenötik metodu kullanmış, günlük hayatın problemlerini çözmeye çalışmıştır. Aynı zamanda dirâyet tefsir geleneğinin devamı niteliğinde olan bu tefsirde, Kur'ân-ı Kerîm'in sahip olduğu eşsiz edebî zenginlik çok iyi bir şekilde yazıya aktarılarak okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Âyetler cümle cümle açıklanmaktan ziyade, bir bütünlük içerisinde tefsir edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen konular zaman üstü ve süreklilik ifade eden genel hükümler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu eserde yazarın asıl hedefi, Kur'ân-ı Kerîm'in ışığında ideal bir nesil ve toplum yetiştirmek olmuştur.⁴

Fi zilâli'l-Kur'ân'a kendisinden önce yazılan tefsirler kaynaklık etmiştir. Seyyid Kutub, her ne kadar ictimâî ve edebî tefsir metodunu kullansa da klasik tefsir mirasından ve ulemanın yönteminden de etkilendirilmiştir. İbn Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) "*Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*" ve "*Târîh*", Cessâs'ın (ö. 370/981) "*Ahkâmu'l-Kur'ân*", Beğâvî'nin (ö. 516/1122) "*Meâlimü't-tenzîl*", İbn Kesîr'in (ö. 774/1373)

lurfâ 1997; Fatma Pınar, *Seyyid Kutub'un Kelam Sistemi*, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2015; Engin Kaldırım, *Seyyid Kutub'un 'Fi Zilali'l Kur'an' Adlı Tefsirine Din Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2002; Hatice Kımık, *Teolojik Selefizmden Sosyolojik Selefizme Dönüşüm Muhammed b. Abdilvehhab ve Seyyid Kutub Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2005; Esra Aras, *İslami Uyanış İdeolojisinde Batı Sorunsalı: Mevlana Ebul Ala Mevdudi, Seyyid Kutub Ve Âyetullah Ruhullah Humeyni'den Perspektifler*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE, Ankara 2008; Fethi Yıldırım, *Fi Zilâli'l-Kur'ân'da Tevhîd*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2010; Kovsar Taghıyev, *Ebu'l-A'la El-Mevdudî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Âyetlerin Tefsiri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul 2010; İlhan Abukan, *Seyyid Kutub'un Eserlerinde Allah İnancı*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2014; Tuğçe Naz Tuğrekin, *İslami Ütopyanın İnşası: Ali Şeriatî Ve Seyit Kutub Eserlerinin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi SBE, İstanbul 2014; Nebiye Şeyma Güner, *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2015; Yasin Güzeldal, *Fi Zilâli'l-Kur'ân Çerçevesinde Seyyid Kutub'un Hıristiyanlığa Yaklaşımı*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2016; Zübeyir Karataş, *Seyyid Kutub'un Fi Zilali'l Kur'ân Tefsirinde Takip Ettiği Metod*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2016.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Bekir Karlığa, "Fî Zilâli'l-Kur'ân", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 50-51.

“*Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*”i, es-Suyûti’nin (ö. 911/1505) “*ed-Dürri’l-mensûr fi’t-tefsîri bi’l-me’sûr*”u ve M. Reşîd Rızâ’nın (ö. 1354/1935) “*Tefsîru’l-menâr*”ı Seyyid Kutub’un yararlandığı tefsir kaynaklarıdır. Tefsirlerin yanı sıra hadîs kaynaklarından da istifade etmiştir. Ele aldığı bir konuyu açıklamada veya anlamını pekiştirmede çok sayıda hadîs nakletmiştir.

Fî zilâli’l-Kur’ân’a Alevî b. Abdulkadir Sekkâf⁵ tarafından bir tahrir çalışması yapılmıştır. *Tahrîcu ehâdis ve âsâri kitâbi fî zilâli’l-Kur’ân’ olarak isimlendirilen bu eserde, 1020 rivâyetin tahriri yapılarak her bir hadîsin sıhhat değeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Rivâyetlerin tahriri yapılırken sadece ilgili hadîsin bulunduğu kaynağın Buhârî, Müslim, Tirmizî gibi ismi verilmiştir. Hangi, kitapta veya bâbda olduğuna dair bir malumata yer verilmemiştir. Ancak müellif okuyucunun, bu tür bilgilere ulaşmasını sağlamak amacıyla Câmiu’l-usûl ve bazı kaynaklara -cilt ve sayfa numarasını vermek suretiyle- yönlendirmiştir. Mesela, “Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî rivâyet etmektedir.” dedikten sonra “Câmiu’l-usûl (5/326)’a bak.” şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır. Tahrir yapılırken zaman zaman hadîs kaynakları dışında tefsir kitaplarına da müracaat edilmiş olup bu kaynakların cilt ve sayfa numaralarına işaret edilmiştir.*

Çalışmamızda ise, söz konusu tahrir çalışmasından yararlanılarak *Fî zilâli’l-Kur’ân*’da bulunan rivâyetlerin istatistiksel kaynak ve sıhhat analizi yapılmaya çalışılmıştır. Öncelikle 1020 rivâyetin hangi kaynaklarda ve ne yoğunlukta olduğu rakamsal olarak tespit edilmiş olup tablolar içerisinde gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Daha sonra *Fî zilâli’l-Kur’ân*’da bulunan rivâyetlerin kaynakları, Şah Veliyyullah Dihlevî’nin (ö. 1176/1762) hadîs kaynaklarını tabakalandırma sitemine göre tasnif edilip yüzdeleri çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler bir tablo içerisinde gösterilerek bir bütünlük içerisinde değerlendirilmiştir. En

⁵ Alevî b. Abdulkadir Sekkâf, 1376/1957 tarihinde Mekke’de doğmuştur. İlk orta ve lise tahsilini Mekke’de tamamlamıştır. Kral Fahd Üniversitesi’nde Petrol ve Madencilik; el-İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi’nde ise Usulu’d-Din okumuştur. Farklı sahalarda çok sayıda eser kaleme almıştır. Bkz. <https://islâmhouse.com/ar/author/200106/>, 28/08/2017.

⁶ Bkz. Alevî b. Abdulkadir es-Sakkâf, *Tahrîcu ehâdis ve âsâri kitâbi fî zilâli’l-Kur’ân*, İkinci Basım, Dâru’l-Hicre, Riyad 1995.

son olarak bu tefsirde bulunan rivâyetlerin sıhhat değeri bir tablo içerisinde gösterilerek tahlil edilmiştir. Ayrıca hadîslerin sıhhati ile ilgili olarak Seyyid Kutub'un bazı düşüncelerine yer verilmek suretiyle çalışma tamamlanmıştır.

1. Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Yer Aldığı

Kaynaklar

Seyyid Kutub *Fî zilâli'l-Kur'ân'ı*, Müslümanların günlük hayatını ilgilendiren meseleleri mezhebî kavgalar ve nazarî çatışmalardan uzak bir şekilde Kurân ve hadîs bütünlüğü içerisinde mukayyed dirâyet tefsir yöntemiyle kaleme almıştır. Bu çerçevede klasik tefsir yöntemlerinden olan Kur'ân'ı Kur'ân'la ve sünnetle/hadîsle açıklama yolunu da takip etmiştir. Ele aldığı konuların açıklamalarında çok sayıda rivâyete yer vermiştir. Ona göre, Kur'ân'ın yanı sıra hadîs-i şerifler Müslüman kitlenin eğitiminde büyük fonksiyon icra etmiştir.⁷ Bu bağlamda Seyyid Kutub'a göre Hz. Peygamber (sav), hüküm koyma yetkisine de sahiptir. Mesela, Nisâ sûresinin 16. âyetinin tefsirinde “zina haddi” ile ilgili olarak, Nûr sûresinde belirlenen sopa cezası, Hz. Peygamber'in (sav) sünnetinde son şekline kavuşarak recm olmuştur, şeklinde bir açıklaması bulunmaktadır.⁸

Son dönem tefsirlerinden biri olan ve İngilizce, Fransızca, Farsça ve Urduca gibi dünyanın birçok diline tercüme edilen *Fî zilâli'l-Kur'ân'ın* içinde bulunan rivâyetlerin hangi hadîs kaynaklarında yer aldığı bilinmesi oldukça önemli bir konudur. Bu tefsirde yer alan hadîslerin kaynaklarının bilinmesi ile hem Seyyid Kutub'un hadîs bilgi birikimi, hem de *Fî zilâli'l-Kur'ân'da* bulunan hadîslerin sıhhat değeri tespit edilmiş olacaktır.

Fî zilâli'l-Kur'ân'da bulunan rivâyetlerin bir kısmının kaynağını yazar doğrudan kendisi verirken, bir kısım rivâyetlerin kaynağı hakkında ise bilgi vermemiştir. Mesela o, Fâtiha sûresinin tefsirinde şöyle bir rivâyet nakletmektedir: *Rasûlullah (sav)'den Ubade b. Sâmî, Buhârî ve Müslim'de zikredilen şu hadîs-i şerifi rivâyet ediyor: “Fatihâ'yı okumaya-*

⁷ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kahire 2003, I, 505.

⁸ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, I, 599.

nın namazı sahih olmaz.” Seyyid Kutub bu örnekte görüleceği üzere ilgili hadîsin hangi kaynaktan geçtiğini bizzat kendisi belirtmiştir. Ancak hadîsin ilgili kaynağın hangi bâb veya bölümünde olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Tefsirinin neredeyse tamamında kaynak verirken böyle bir yol takip etmiştir.

Konu ile ilgili olarak diğer bir örnek ise şöyledir: “Sünen-i İbn-i Mâce’de, Abdullah b. Ömer’e dayanarak kaydedildiğine göre Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyuruyor: “Allah’ın kullarından biri “Ya Rabbi, sana zatının ululuğuna, saltanatının yüceliğine yaraşır biçimde hamd ederim” dedi. Bu sözün değerini ölçemeyen kulun amellerini yazmakla görevli melekler ne yazacaklarını bilemediler. Bunun üzerine Allah’ın huzuruna çıkarak: “Ya Rabbi! Senin kullarından biri öyle bir söz söyledi ki, onu nasıl değerlendirip yazacağımızı bilemiyoruz” dediler. Yüce Allah, -kulunun ne dediğini daha iyi bildiği halde- meleklerle: “Kulum ne dedi?” diye sordu. Melekler: “Ya Rabbi! O, “Ey Rabbim! Sana zatının ululuğuna ve saltanatının yüceliğine yaraşır biçimde hamd ederim” dedi” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Allah o meleklerle: “Kulumun o sözünü ağzından çıktığı gibi yazın. O sözün karşılığını, kulum kıyamet günü huzuruma geldiğinde bizzat ben kararlaştırıp veririm.” buyurdu.” Bu örnekte de görüleceği üzere Seyyid Kutub, hadîsin Sünen-i İbn-i Mâce’de geçtiğini belirtmektedir.¹⁰

Seyyid Kutub bazen bir hadîsi orijinal hadîs kaynaklarının dışında tefsirlerden de kaynak göstererek nakletmiştir. İbn Cerîr’in tefsirinden pek çok nakilde bulunmuştur. Mesela, Rûm sûresinin ilk âyetinin tefsirinde İbn Cerîr et-Taberî’den şöyle bir nakilde bulunmaktadır: “İbn Cerir, Abdullah b. Mes’ud kanalıyla konuyla ilgili şu bilgiyi veriyor: Abdullah b. Mes’ud: “Farşlar Rumlar’ı yenmişlerdi. Müşrikler Farşlar’ın Rumlar’ı yenmesini arzuluyor, Müslümanlarsa, Ehl-i Kitap ve dinlerine daha yakın olmalarından ötürü Rumlar’ın Farşlar’ı yenmesini arzuluyorlardı.”¹¹

Seyyid Kutub nakletmiş olduğu bazı hadîslerin kaynağını ise vermemiştir. Mesela, Peygamber Efendimizin Uhud Dağı’na bakarken söyle-

⁹ Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, I, 21.

¹⁰ Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, I, 22.

¹¹ Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, V, 2756.

diği “İşte şu dağ, o bizi sever, biz de onu severiz.”¹² hadîsini doğrudan herhangi bir kaynak ve râvî belirtmeksizin nakletmiştir.

Bu bağlamda hem Seyyid Kutub’un hem de Alevî b. Abdulkadir Sekkâf’ın vermiş olduğu bilgiler çerçevesinde *Fî zilâli’l-Kur’ân*’daki hadîslerin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bütünlüğü sağlamak ve genel bir kanaate sahip olabilmek için tüm veriler bir tablo içerisinde takdim edilmiştir. *Fî zilâli’l-Kur’ân*’da bulunan rivâyetlerin kaynakları şu şekildedir:

Tablo-1

Fî Zilâli’l-Kur’ân’da Bulunan Hadîslerin Yer Aldığı Kaynaklar

No	Hadîs Kaynağı	Eser İsmi	Hadîs Sayısı
1	Tirmizî (ö. 279/892)	<i>el-Câmi</i>	326
2	Müslim (ö. 261/875)	<i>es-Sahîh</i>	324
3	Buhârî (ö. 256/870)	<i>Câmiu’s-sahih</i>	305
4	Ebû Dâvûd Sicistanî (ö. 275/889)	<i>es-Sünen</i>	282
5	İbn Cerîr Taberî (ö. 310/923)	<i>Câmiu’l-beyân</i>	233
6	Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)	<i>el-Müsned</i>	228
7	Nesâî (ö. 303/915)	<i>es-Sünen</i>	187
8	Beyhakî (ö. 458/1066)	<i>es-Sünen</i>	160
9	İbn İshâk (ö. 151/768)	<i>Kitâbu’l-meğâzî</i>	113
10	Hâkim Nisâbûrî (ö. 405/1014)	<i>Müstedrek ala’s-sahihayn</i>	110
11	Taberânî (ö. 360/971)	<i>el-Mu’cemu’l-kebir</i>	97
12	İbn Mâce (ö. 273/886)	<i>es-Sünen</i>	82
13	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)	<i>el-Musamef</i>	45
14	İmâm Mâlik (ö. 179/795)	<i>Muwatta</i>	39
15	Ebû Ya’la Mevsilî (ö. 307/919)	<i>el-Müsned</i>	38
16	İbn Hibbân (ö. 354/965)	<i>es-Sahîh</i>	34
17	Ebû Nuaym (ö. 430/1038)	<i>el-Hilye</i>	31
18	Bezzâr (ö. 292/905)	<i>el-Müsned</i>	28
19	İbn Sa’d (ö. 230/845)	<i>Kitâbü’t-tabakâti’l-kebir</i>	25
20	Dârimî (ö. 255/868)	<i>es-Sünen</i>	25
21	İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938)	<i>et-Tefsîr</i>	25

¹² Seyyid Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, I, 26.

22	İbn Hişâm (ö. 218/833)	<i>es-Sîretü'n-nebeviyye</i>	18
23	Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/827)	<i>Musannef</i>	17
24	Dârekutnî (ö. 385/995)	<i>es-Sünen</i>	14
25	Vâhidî (ö. 468/1076)	<i>Esbâbu'n-nüzûl /el-Vasît</i>	12
26	Ebû Dâvûd et-Tay'âlisî (ö. 204/819)	<i>el-Müsned</i>	11
27	Buhârî (ö. 256/870)	<i>el-Edebü'l-Müfred</i>	9
28	İbn Asâkir (ö. 600/1203)	<i>Târihu Dımeşk</i>	6
29	Zehebî (ö.748/1348)	<i>Siyeru a'lâmi'n-nübelâ</i>	4
30	İbn Adıyy (ö. 365/976)	<i>el-Kâmil</i>	3
31	Vâkidî (ö. 207/823)	<i>el-Meğâzî</i>	3
32	İbn Merdûye (ö. 410/1020)	<i>Tefsîru'l-müsned</i>	2
33	Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ Mervezî (ö. 294/906)	<i>Ta'zîmu kadri's-salâh</i>	2
34	Ebû Bekr Cessâs (ö. 370/981)	<i>Ahkâmü'l-Kur'ân</i>	2
35	Ebû Şuca' Deylemî (ö. 509/1115)	<i>Firdevsü'l-ahbâr</i>	1
36	İbn Ebî Dünyâ (ö. 281/894)	<i>Muhtelif kitapları</i>	1
37	İbn Ebî Âsım (ö. 287/900)	<i>Kitâbü's-sünne</i>	1
38	Harîb Bağdâdî (v. 463/1071)	<i>Târihu Bağdâd</i>	1
39	Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838)	<i>Kitâbü'l-envâl</i>	1
40	Mütrakkî Hindî (ö. 975/1567)	<i>Kenzü'l-'ummâl</i>	1
41	Kaynağı bulunamayan hadisler		11

Fî zilâli'l-Kur'ân'da toplam 1020 hadîs bulunmaktadır. Bazı hadîsler birden fazla kaynaktan yer alırken, bazı hadîsler ise sadece bir kaynaktan yer almıştır. Tablo-1'e göre, *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da yer alan hadîsler, 40 farklı kaynaktan bulunmuştur. Bu kaynakların büyük çoğunluğu hadîs kaynakları olsa da hadîs kaynakları dışında tefsir, tarih gibi sahalarda kaleme alınmış eserlerde de hadîsler yer almaktadır. 11 hadîs dışında 1020 hadîsin kaynağı tespit edilmiştir.

Bu tabloya (tablo-1) göre, en fazla hadîs Tirmizî'nin *el-Câmi* isimli eserinde bulunmaktadır. 1020 hadîsin 326'sı yani % 32'si bu eserde yer almaktadır ki bu da *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin yaklaşık olarak üçte birinin Tirmizî'nin *el-Câmi*'inde bulunduğunu göstermektedir. Yine aynı şekilde 324 hadîs, Müslim'in *es-Sahih*'inde, 305 hadîs,

Buhârî'nin *Câmiu's-sahîh*'inde 282 hadis ise Ebû Dâvâd Sicistânî'nin *es-Sünen*'inde bulunmaktadır. Bu verilere göre, bu hadislerin büyük bir kısmı temel hadis kaynaklarında yer almaktadır.

Yine aynı şekilde 233 rivâyetin Muhammed b. Cerîr Taberî'nin *Câmiu'l-beyân* isimli tefsirinde bulunması dikkat çekicidir. Bu veriler, Seyyid Kutub'un eserini kaleme alırken kendisinden önce yazılmış tefsir kitaplarından istifade ettiği ve onlardan doğrudan nakil yaptığı izlenimi vermektedir. Genel olarak bakıldığında her türlü (musannef, müsned, cüz vb.) hadis kaynağında Seyyid Kutub'un naklettiği hadisler bulunmaktadır. Güvenilir hadis kaynaklarının yanı sıra az sayıda da olsa bazı hadislerin, zayıf hadis rivâyetlerinin bulunduğu eserlerden alındığı görülmektedir.

2. Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Yer Aldığı Kaynakların Tabakalara Göre Taksimi

Birbirinden farklı ölçü ve kriterlerle kaleme alınan hadis kaynaklarını aynı seviyede kabul etmek mümkün değildir. Her bir âlim kendi hedef ve belirlediği ölçüye göre hadisleri bir araya getirmiştir. Kimi âlim kendine göre sadece sahîh hadisleri eserlerine alırken, kimi âlim de hadis olarak nakledilen tüm rivâyetleri eserine alabilmiştir.

Hadis kaynaklarının bu özelliğini göz önünde bulunduran bazı âlimler, bunları sahîh, hasen ve zayıf hadislerin yoğunluğuna göre belli tabakalara/kategorilere ayırmışlardır. Kütüb-i Hamse, Kütüb-i Sitte, Sünen-i Erba'a, Sahîh Hayn gibi ayırım ve taksimler bu maksada yöneliktir. Ayrıca bazı âlimler, tüm hadis kaynaklarını göz önünde bulundurarak belli ölçüler çerçevesinde hadis kitaplarını tabakalandırma çalışmışlardır. Bu sahada en çok bilinen Suyûtî ve Şah Veliyyullah Dihlevî'nin tabakalandırma sistemidir.¹³

Suyûtî hadis kaynaklarını üç tabakaya ayırmaktadır. Birinci tabakada, rivâyetleri sahîh olan on kitap bulunmaktadır. Bu on eser şunlardır: 1. *Buhârî*, 2. *Müslim*, 3. *Sahîhu İbn Hibbân*, 4. *el-Müstedrek*, 5. *ez-Ziyâu'l-Makdisî'nin el-Muhtâre'si*, 6. İmâm Mâlik'in *Muwatta'*, 7.

¹³ Hasan Yerkazan, *Zemahşerî ve Hadîs*, Doktora Tezi, Bayburt Üniversitesi SBE, Bayburt 2016, s. 196-197.

Sahîhu İbn Huzeyme, 8. *Sahîhu Ebî Avâne*, 9. *Sahîhu İbni's-Seken*, 10. İbnu'l-Carûd'un *el-Müntekâ'sı*. İkinci tabakada sahîh, hasen ve zayıf hadisleri birlikte ihtiva eden kitaplar vardır. Bu tabakada bulunan eserler şunlardır: 1. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i, 2. İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i, 3. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin *Müsned*'i 4. Ahmed İbnu Hanbel'in *Müsned*'i, 5. Ahmed İbn Hanbel'in oğlu Abdullah'ın *Müsned'e Ziyâdâtı*, 6. Abdurrezzâk es-San'ânî'nin *Musannef*'i, 7. Sa'd İbn Mansûr'un *Sünen*'i 8. Ebû Nuaym'ın *Hilyetü'l-Evliyâ'sı*, 9. Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe'nin *Müsned*'i, 10. Ebû Ya'lâ Mevsilî'nin *Müsned*'i, 11. Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebir*'i ve *el-Mu'cemu'l-evsâfı*, 12. Dârekutnî'nin *es-Sünen*'i, *el-Efrâd* vs.'si 13. Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kebir*, *Şuabu'l-imân*, *el-Ma'rife*, *el-Ba's*, *Delâilu'n-nübüvve*, *el-Esmâ ve's-sıfâtı*.¹⁴ Üçüncü tabakada ise zayıf hadisleri ihtiva eden eserler bulunmaktadır. Bu eserler de şunlardır: 1. Ukaylî'nin *ed-Du'afâ'sı* 2. İbnu Adıyy'in *el-Kâmil*'i, 3. Hatîb Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâdî*, *el-Câmi*, *el-Bücelâ*... gibi kitapları, 4. İbn Asâkir'in *Târîhu Dımeşk*'i, 5. Hâkim et-Tirmizî'nin *Nevâdiru'l-usûl*'ü, 6. Hâkim Nisâbü'rî'nin *Târîh*'i, 7. İbnu'l-Neccâr'ın *Târîh*'i, 8. Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'i.¹⁵

Böyle bir tabakalandırma işlemi yapan âlimlerden biri de Hindistan'ın yetiştirdiği hadîs âlimlerinden Şah Veliyyullah Dihlevî'dir. O, *Huccetullahi'l-bâliğa* isimli eserinde hadîs kaynaklarını sıhhat derecelerine göre beş tabakaya ayırmıştır. Dihlevî'nin belirlediği tabakalar ve bu tabakalarda bulunan eserler şöyledir: Birinci tabakada muhtevası kesinlikle sahîh olan Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri ile İmâm Mâlik'in *Muvatta*'ı bulunmaktadır. İkinci tabakada, sıhhatte *Sahîhayn* ve *Muvatta*'nın derecesine ulaşamayan *Sünen-i Ebî Dâvûd*, *Câmiu't-Tirmizî*, *Mücteba'n-Nesâi*, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel* yer almaktadır.¹⁶ Üçüncü tabakada, ilk iki tabakada yer almayan câmi', müsned ve musannef olarak telif edilen hadîs kaynakları yer almaktadır. Ebû Ali, Abd İbn Humeyd ve Tayâlisî'nin *Müsned*'leri, Abdurrezzâk ve Ebû Bekr İbn

¹⁴ Tirmizî ve Nesâî'nin kitapları bu kategoride yer almamıştır. Muhtemelen zuhül olmuş olabilir.

¹⁵ Celaledin Suyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, Ezherü'ş-Şerif, Kahire 2005, I, 44; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sütte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara 1988, I, 266-268; Hasan Yerkazan, "Zemahşerî ve Hadîs", s. 197

¹⁶ İbn Mâce'nin *es-Sünen*'i burada zikredilmemiştir.

Ebî Şeybe'nin *Musannef*leri, Beyhakî, Tahâvî ve Taberânî'nin bütün eserleri bu tabakada değerlendirilmiştir. Dördüncü tabakada, ilk iki tabakada bulunmayan rivâyetleri cemetmek amacıyla ortaya konmuş kaynaklardır. İbn Hibbân'ın *Kitâbu'd-duafâ'sı*, İbn Adiyy'in *el-Kâmil'i*, Hatîb Bağdâdî, Ebû Nu'aym İsfehânî, Cuzekânî, İbn Asâkir, İbnu'n-Neccâr ve Deylemî'nin kitapları ve *Müsnedü'l-Havârizmî* yer almaktadır. Beşinci tabakada ise fakihler, sufiler, tarihçiler vs. nezdinde meşhur olup, halkın dilinde dolaşan ilk dört tabakada herhangi bir asılları olmayan ve bir kısmı da uydurulmuş rivâyetlerin bulunduğu kaynaklardır.¹⁷

Fî zilâli'l-Kur'ân'da bulunan hadîslerin tablo-1'de hangi kitaplarda bulunduğu tespit edilmiştir. Yukarıda yer alan hadîs tabakaları ile ilgili bilgiler çerçevesinde *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîsleri, Dihlevî'nin sınıflandırmasına göre değerlendirildiğinde ise tablo-2'deki sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Tablo-2 *Fî Zilâli'l-Kur'ân*'da Bulunan Hadîslerin Tabakalara Göre Dağılımı

No	Müellif/Yazar	Hadîs Kaynakları	Hadîs Sayısı
I. Tabaka			
1	Buhârî (ö. 256/870)	<i>el-Câmiu's-sahih</i>	305
2	Müslim (ö. 261/875)	<i>es-Sahih</i>	91
3	İmâm Mâlik (ö. 179/795)	<i>el-Muvatta</i>	12
II. Tabaka			
4	Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)	<i>el-Müsned</i>	155
5	Dârimî (ö. 255/868)	<i>es-Sünen</i>	13
6	İbn Mâce (ö. 273/886)	<i>es-Sünen</i>	25
7	Ebû Dâvud Sicistanî (ö. 275/889)	<i>es-Sünen</i>	40

¹⁷ Şah Veliyyullah Dihlevî, *Huccetullahi'l-Bâliğa*, tah. es-Seyyid es-Sâbık, Dâru'l-Cil, Beyrut 2005, I, 230-234; Subhî Salih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstılahları*, çev. Yaşar Kandemir, Dokuzuncu Basım, İFAV, İstanbul 2010, s. 88; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, I, 266-268; Hasan Yerkazan, *Zemahşerî ve Hadîs*, s. 197-198.

8	Tirmizî (ö. 279/892)	<i>el-Câmi</i>	23
9	Nesâî (ö. 303/915)	<i>es-Sünen</i>	5
10	İbn Hibbân (ö. 354/965)	<i>es-Sahih</i>	7
11	Dârekutnî (ö. 385/995)	<i>es-Sünen</i>	4
III. Tabaka			
12	Ebû Dâvûd Tay'âlisî (ö. 204/819)	<i>el-Müsned</i>	5
13	Abdurrezâk b. Hemmâm (ö. 211/827)	<i>Musannef</i>	13
14	İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)	<i>Musannef</i>	21
15	el-Bezzâr (ö. 292/905)	<i>el-Müsned</i>	10
16	Ebû Ya'la Mevsilî (ö. 307/919)	<i>el-Müsned</i>	5
17	Taberânî (ö. 360/971)	<i>el-Mu'cem</i>	39
18	Hâkim Nisâbü'rî (ö. 405/1014)	<i>Müstedrek ala's-sahihayn</i>	17
19	Beyhakî (ö. 458/1066)	<i>es-Sünen</i>	30
IV. Tabaka			
20	İbn İshâk (ö. 151/768)	<i>Kitâbu'l-meğâzî</i>	48
21	Vâkidî (ö. 207/823)	<i>Kitâbu'l-meğâzî</i>	3
22	İbn Hişâm (ö. 218/833)	<i>es-Siretü'n-nebevîyye</i>	12
23	Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838)	<i>el-Emvâl</i>	1
24	İbn Sa'd (ö. 230/845)	<i>Kitâbü't-tabakâti'l-kebir</i>	5
25	İbn Ebî'd-Dünya (ö. 281/894)	<i>Muhtelif kitapları</i>	1
26	Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ Mervezî (ö. 294/906)	<i>Ta'zîmu kadri's-salâh</i>	2
27	İbn Cerîr (ö. 310/923)	<i>Tefsîru/ Târihu Taberî</i>	89

28	İbn Ebî Hâtîm (ö. 327/938)	<i>Tefsîr</i>	8
29	İbn Adiyy (ö. 365/976)	<i>el-Kâmil</i>	2
30	Cessâs (v. 370/981)	<i>Ahkâmu'l-Kur'ân</i>	2
31	İbn Merdûye (ö. 410/1020)	<i>Tefsîr</i>	1
32	Ebû Nuaym (v. 430/1038)	<i>el-Hilye</i>	2
33	Hatîb Bağdâdî (v. 463/1071)	<i>Târihu'l-Bağdâd</i>	1
34	Vâhidî (ö. 468/1076)	<i>Esbâbu'n-nüzûl</i>	6
35	Ebû Şuca Deylemî (v. 509/1115)	<i>Firdevsü'l-ahyâr</i>	1
36	İbn Asâkir (v. 571/1176)	<i>Târihu Dimeşk</i>	2
37	Zehebî (v.748/1348)	<i>Siyeru a'lâmi'n-nübelâ</i>	2
38	Müttakî Hindî (v. 975/1567)	<i>Kenzü'l-ummâl</i>	1

Bu tablo hazırlanırken her ne kadar Şah Veliyyullah'ın tasnifi esas alınmışsa da söz konusu tasnifte bulunmayan hadîs kaynakları, kendilerine en yakın tabakaya tarafımızca yerleştirilmiştir. Mesela Şah Veliyyullah'ın tasnifinde İbn Mâce ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İbn Mâce'nin *Sünen'i* ikinci tabakadaki olan hadîs kaynakları ile benzer özelliklere sahip olması hasebiyle bu tabakaya yerleştirilmiştir. Yine aynı şekilde isimleri Dihlevî'nin sınıflandırmasında belirtilmeyen eserler, benzer özelliklere sahip diğer kaynaklarla birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo-2'de görüleceği üzere Dihlevî'nin hadîs kaynaklarının taksimi beş tabaka olsa da *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin bulunduğu kitaplar bir arada değerlendirildiğinde dört tabaka olması daha uygun olacaktır. Ayrıca her bir hadîs sadece bir kaynakta bulunabileceği gibi birden fazla kaynakta da yer alabilmektedir.

Hadîs kaynaklarını tabaka içerisinde sıralamasında müelliflerin vefat tarihleri göz önünde bulundurularak bir sıralama yapılmış, vefat tarihi en erken olan hadîs âliminin eseri ilk sıraya yerleştirilmiştir. Ancak birinci tabakada bu esas dikkate alınmamıştır. Çünkü Buhârî ve

Müslim'in *Sahih*'leri hususunda ümmetin bir ittifakı söz konusudur.¹⁸ Burada vefat sırası dikkate alınmayarak, ilk sıraya Buhârî'nin *Sahih*'i, sonra Müslim'in *Sahih*'i daha sonra da İmâm Mâlik'in *Muvatta*'ı yerleştirilmiştir. Ayrıca tablo-2'de yer alan sıralamada hadîsin ilk geçtiği kaynak esas alınmıştır. Mesela, bir hadîs birden fazla kaynaktan yer alıyorsa, ilk sırada yer alan hadîs kaynağında o hadîsin varlığı kabul edilerek tasnif yapılmış olup aşağıda yer alan tablo-3'te yer alan sonuç ortaya çıkmıştır.

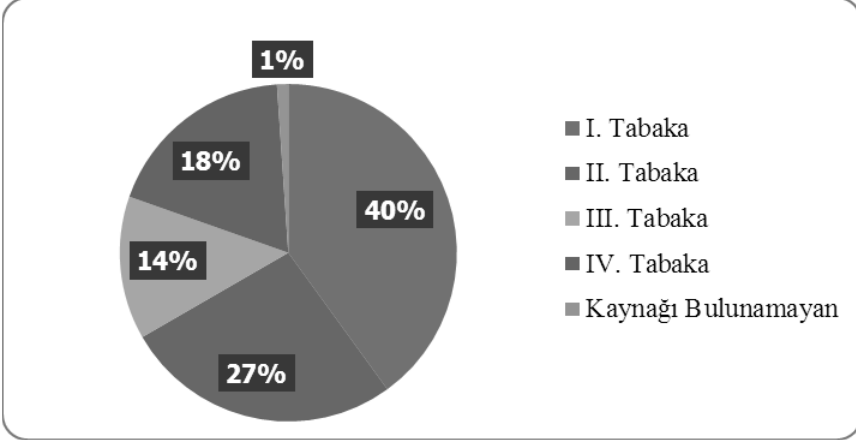
Tablo-3

Fî zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Tabakalara Göre Taksimi

No	Hadîs Tabakaları	Hadîs Sayısı	Yüzde
1	I. Tabaka	408	40
2	II. Tabaka	272	27
3	III. Tabaka	140	14
4	IV. Tabaka	189	18
5	Kaynağı bulunamayan hadîsler	11	1
Toplam Hadîs		1020	100

Bu tabloya göre 1020 hadîsin 408'i, I. tabakada; 272'si II. tabakada; 140'ı III. tabakada; 189'u, IV. tabakada bulunmaktadır. 11 hadîs ise herhangi bir hadîs kaynağında bulunamamıştır. Aşağıda yer alan şekil-1'de ise hadîslerin buldukları tabakalara göre dağılımı verilmektedir. Bu grafiğe göre hadîslerin % 40'ı I. tabakada; % 27'si II. tabakada; % 14'ü III. tabakada; % 18'i IV. tabakada bulunmaktadır. Hadîslerin % 1'i ise herhangi bir hadîs kaynağında bulunamamıştır.

¹⁸ Bkz. Ahmet Yücel, *Hadîs Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012, s. 140-141.

Şekil-1***Fî zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Tabakalara Göre Dağılımı***

Yukarıda yer alan bilgilere göre, *Fî zilâli'l-Kur'ân'da* bulunan hadîslerin büyük bir kısmının hadîs âlimleri tarafından muteber kabul edilen hadîs kaynaklarında bulunduğunu söylemek mümkündür.

3. Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Sıhhat Değeri

Hadîsler sıhhat ve hüküm açısından sahîh, hasen ve zayıf olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Adalet ve zabt sahibi râvîlerin muttasıl senetlerle rivâyet ettikleri, şazz ve muallel olmayan hadîslerle sahîh; sahihlik şartlarını taşımakla birlikte râvîleri zabt yönünden güvenilir derecesine çıkamayan hadîslerle hasen; sahîh ve hasen hadîsin şartlarını taşımayan hadîslerle ise zayıf hadîs denilmektedir.¹⁹

Seyyid Kutub naklettiği her bir hadîsin sıhhat değerlendirmesinde bulunmamıştır. Ancak bazı hadîslerin sahîh ve hasen olduğunu belirtmiştir. Mesela aşağıda yer alan örnek rivâyetlerin birincisinde hadîsin sahîh, ikinci örnekte ise hadîsin hasen olduğunu söylemiştir.

• “İmam Ahmed’in Süfyan es-Sevri’den, onun da Urve’den, onun da Zeynep binti Ebu Seleme’den, onun da Habibe binti Ümmi Habibe binti Ebû Süfyan’dan, onun da annesinden, onun da Peygamberimizin -salât ve selâm üzerine olsun- eşi Zeynep binti Cahş’tan rivâyet ettiği sahih bir hadîs var.

¹⁹ Bkz. Mahmud Tahhan, *Teysîru mustalahi'l-hadîs*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad 1996, s. 23-51, 63, 79.

Hz. Zeynep diyor ki: Peygamberimiz -salât ve selâm üzerine olsun- bir gün uykudan uyandıığında yüzü kıpkırmızı olmuş ve şöyle diyordu: “Yaklaşan tehlikeden vay Araplar’ın haline, bugün (başparmağı ile şehadet parmağını halka yaparak) tıpkı bunun gibi Ye’cuc ile Mec’cuc’un önündeki set açıldı. “Ya Rasûlullah! İçimizdeki iyi insanlar olduğu halde yok olur muyuz?” dedim. “Evet kötü insanlar çoğalırsa” dedi.”²⁰

• “*Rasûlullah der ki: “Kim evinden çıkarken, `Allah’ın adı ile çıkıyorum. Allah’a güvendim. Ondan başka güç ve kuvvet yoktur derse, kendisine, sana doğru yol gösterildi, senin yönetilmen üstlenildi, sen koruma altına alındın, denir. Ve şeytan ondan uzaklaşır.” (Hadîs hasen hadîstir.)”²¹*

Seyyid Kutub, sahîh hadîsin önemine vurguda yapmıştır. A’râf sûresinin 135. âyetinin tefsirinde mucizeler konusunu işlerken, Kur’ân ve sahîh sünnet dışında doğru bilgi verecek bir kaynak bulunmadığını söylemektedir. Yine aynı konu içerisinde Yahudî kültürünün klasik tefsirlere girdiğinden ve hiçbir tefsirin bu kültürden yakasını kurtaramadığından bahsetmektedir. Hatta büyük değer taşımaya rağmen İbn Cerîr Taberî ile İbn-i Kesîr’in tefsirlerinin söz konusu kültürden kendilerini kurtaramadığından bahsetmektedir.²²

Seyyid Kutub sahîh olarak rivâyet edilmesine rağmen mütevâtir olmadığı ve tebliğın aslını oluşturan nebevî ismet sıfatına aykırı olmasından dolayı bazı rivâyetleri kabul ememiştir. Mesela, Felak sûresinin tefsirinde Yahudî Lebîd b. A’sam’ın, Hz. Peygamber’in (sav) Medine’de büyülendiği ile ilgili rivâyeti sahîh dahi olsa yukarıda belirtilen gerekçelerden dolayı kabul etmemiştir. Seyyid Kutub’a göre, Hz. Peygamber’in büyülendiği ile ilgili bu rivâyet, her sözünün birer sünnet ve yasa olduğu ile ilgili inanca ve Kur’ân’a ters düşmektedir. Bu bağlamda inanç ile ilgili hadîslere itibar edilemeyeceğini, yegâne kaynağın Kur’ân ve mütevâtir hadîs olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Felak sûresinin Mekke’de nazil olması, söz konusu rivâyeti zayıflattığı kanaatindedir.²³ Bahse konu olan ve Sahîh-i Buhârî’de geçen rivâyet şöyledir:

“Bize İbrâhîm b. Mûsâ tahdîs etti. Bize ‘İsâ b. Yûnus, Hişâm’dan; o

²⁰ Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, IV, 2294.

²¹ Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, VI, 3940.

²² Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, III, 1357-1358.

²³ Seyyid Kutub, *Fi zilâli’l-Kur’ân*, VI, 4008.

da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (r.a.) şöyle demiştir: Benû Zureyk Yahudileri'nden Lebîd b. A'sam denilen bir adam Rasûlullah'a sihir yaptı. Hatta bazı işi işlemediği halde, kendisine onu yaptığı hayali gelirdi. Nihayet günün birinde yahut gecenin birinde benim yanımda iken kendisi dua etti, yine dua etti. Sonra bana şöyle dedi:

- Yâ Âişe! Kendisinden fetva istediğim şey hakkında Allah'ın bana fetva verdiğini bildin mi? Bana iki adam geldi (Cibrîl ve Mikâîl). Bunlardan biri başucumda, diğeri de ayakucumda oturdu. Akabinde bunlardan biri arkadaşına:

-Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da:

-Sihirlenmiştir, diye cevap verdi. Öteki:

-Buna kim sihir yapmıştır? dedi. Öbür melek:

-Lebîd b. A'sam, diye cevap verdi.

Sonra:

-Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da:

-Bir tarak, saç sakal tarantısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile diye cevap verdi.

-Nerede yapılmış? suâline de:

-Zervân Kuyusunda- bir rivâyette: Zû Ervân Kuyusu'nda- diye cevap verdi.

(Âişe dedi ki:) Sonra Rasûlullah (sav) sahâbîlerinden birtakım insanlarla beraber çıkıp bu kuyuya gitti. Oradan dönüp gelince bana:

-Yâ Âişe! O kuyunun suyu kına suyu gibi kırmızımtırak yahut etrafındaki hurma ağacının uçları şeytanların başları gibidir buyurdu.

Ben kendisine:

-Yâ Rasûlallah! Sen o sihri oradan çıkarmadın mı? diye sordum.

Rasûlullah:

-Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifâ ve afiyet vermiştir. Ben o sihri çıkarmakla, halk arasında sihir şerrinin yaygınlaşmasını istemedim buyurdu.

-Âişe: Rasûlullah o kuyunun kapatılmasını emretti ve kuyu yok edildi, demiştir.²⁴

Yine aynı şekilde Seyyid Kutub, inançla ilgili konuların dışında gayb ile ilgili konularda da sadece Kur'ân ve mütevâtir hadisleri ölçü olarak

²⁴ Buhârî, "Tıb", 47, 49, 50.

kabul ettiğini ifade etmektedir.²⁵ Ancak genel olarak bakıldığında Seyyid Kutub'un hadîs ve sünnete yaklaşımı hususunda, hadîs âlimlerinin görüşleriyle örtüştüğünü söylemek mümkündür.²⁶

Daha önce de belirtildiği üzere Seyyid Kutub, tefsirinde naklettiği her bir rivâyetin sıhhat değerlendirmesinde bulunmamıştır. Sadece hadîs hasen veya sahîh şeklinde kısa bir işareti olmuştur.²⁷ Ayrıca Seyyid Kutub, rivâyetlerin sıhhatini belirtirken hangi ölçülere göre bir değerlendirmede bulunduğunu da ifade etmemiştir. Sekkâf ise, rivâyetlerin sıhhatini tespit ederken geçmiş ulemanın değerlendirmelerine müracaat ettiğini; yeterli açıklama bulamadığında ise senedlerini inceleyerek sıhhat tespitinde bulunduğunu ifade etmektedir.²⁸ Bu bağlamda hem Seyyid Kutub'un hem de Alevî b. Abdulkadir Sekkâf'ın vermiş olduğu bilgiler çerçevesinde *Fî zilâli'l-Kur'ân*'daki rivâyetlerin sıhhat değeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bütünlüğü sağlamak ve genel bir kanaate sahip olabilmek için tüm veriler bir tablo içerisinde takdim edilmiştir. *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan rivâyetlerin kaynakları şu şekildedir:

Tablo-4

Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Sıhhat Değeri

No	Hadîslerin Sıhhat Değeri	Hadîs Sayısı	Yüzde
1	Sahîh	545	53
2	Hasen	112	11
3	Zayıf	250	25
4	Tespit Edilemeyen	113	11
Toplam Hadîs		1020	100

Tablo-4'te yer alan bilgilere göre, *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin % 53'ü (545 hadîs) sahîh, % 11'i hasen (112 hadîs) ve % 25'i

²⁵ Bkz. Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, III, 1531.

²⁶ Bkz. M. Beşir Eryarsoy, "Seyyid Kutub'un Sünnet Anlayışı", *Şehadetinin 40. yılında Seyyid Kutub Sempozyumu (8-9 Eylül 2006)*, Medeniyet İlim Kültür Eğitim ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2013, s. 59.

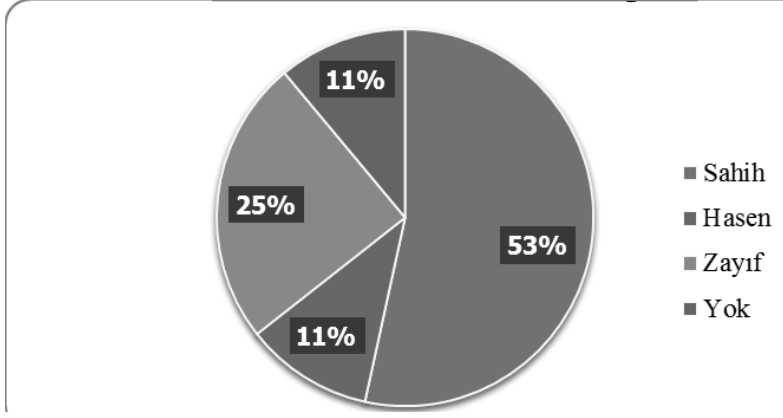
²⁷ Bkz. Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, VI, 3940.

²⁸ Sekkâf, *Tahrîc châdis ve âsârî kitâbi fî zilâli'l-Kur'ân*, s. 8-9.

(250 hadîs) zayıf hadîstir. 113 hadîsin (%11) ise sıhhat değeri tespit edilememiştir. 250 zayıf hadîsin 27'sinin mürsel hadîs olduğu görülmüştür.²⁹ 545 olan sahih hadîsin 5'i ise hem sahih hem de hasen olarak değerlendirilmiştir. Şekil-2'de *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin sıhhat dağılımı yer almaktadır.

Şekil-2

Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Bulunan Hadîslerin Sıhhat Dağılımı

Şekil-2'de de görüldüğü üzere *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin büyük bir kısmı sahih ve hasen; yaklaşık 1/4'i zayıf hadîstir. Bu eserde bulunan rivâyetlerin 1/5'nin ise sıhhati tespit edilememiştir.

Seyyid Kutub, yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşılacağı üzere tefsirine daha çok sahih hadîsleri almaya gayret göstermiştir. Aynı zamanda o, hadîs külliyyatı içerisinde çok sayıda zayıf ve uydurma rivâyetlerin olduğu bilincindedir. Bu çerçevede Âl-i İmrân sûresinin 70-72. âyetinin tefsirinde Yahudîlerden bahsederken, bu milletin hainliklerinden biri olarak Hz. Peygamber'in (sav) hadîslerine el atmalarından; ancak Cenab-ı Allah'ın izni ile İslâm âlimleri hadîs namına ortaya atılan malzemeleri uzmanlıklarına dayanarak, dikkatli ve özenli çalışmalar yaparak hadîsleri muhafaza ettiklerinden bahsetmektedir.³⁰

²⁹ Üç rivâyetle ilgili uydurma değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Oran çok az olduğundan dolayı ayrı bir başlık açmayıp bu rivâyetler zayıf hadîsin sayısına eklenmiştir.

³⁰ Bkz. Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, I, 414-415.

Sonuç

Seyyid Kutub, İslâm dünyasının son dönemlerde yetiştirdiği önemli düşünürlerden birisidir. Kalem aldığı eserleri dünyanın birçok diline tercüme edilerek insanlığın hizmetine sunulmuştur. Eserleri arasında en büyük hacme sahip olan kitabı ise *Fî zilâli'l-Kur'ân* isimli tefsiridir. Yazıldığı tarihten itibaren bu eserin şöhreti kısa zaman içerisinde dünyanın muhtelif bölgelerine yayılmıştır. Bu tefsir, dirâyet tefsir geleneği içerisinde ictimâî tefsir sistemi çerçevesinde yazılmıştır. Seyyid Kutub, tefsirinde ele aldığı bir konuyu güncel meselelerle bağlantı kurarak bütüncül bir tarzda okuyucusuna sunmaya çalışmıştır. O, tefsirinde klasik tefsir geleneğinden istifade etmiştir. Bulunla birlikte toplumsal sorunlar çerçevesinde birçok konuyu ele alması yönüyle onun tefsiri diğer tefsirlerden ayrılmaktadır.

Tefsir geleneğine farklı bir soluk getiren bu eserde bulunan hadîslerin ele alınıp incelenmesi büyük önem arz etmektedir. İşte bu çalışmada, *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin kaynak ve sıhhat değeri bir bütünlük içerisinde tablolarla sunulmaya çalışılmıştır.

Fî zilâli'l-Kur'ân'da toplam 1020 hadîsin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu hadîslerin 40 farklı kaynakta yer aldığı görülmüş olup 11 hadîsin ise kaynağına ulaşılammıştır. Bazı hadîsler birden fazla kaynakta yer alırken, bazı hadîsler ise sadece bir kaynakta yer alabilmiştir. Bazı hadîsler, hadîs kaynakları dışında tefsir ve tarih kitaplarında bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da yer alan hadîslerin büyük bir kısmının temel hadîs kaynaklarında yer aldığı sonucuna varılmıştır. *Fî zilâli'l-Kur'ân*'da bulunan hadîslerin 3/4'ü sahih ve hasen; 1/4'inin zayıf hadîs olduğu tespit edilmiştir. Bu eserde bulunan rivâyetlerin yaklaşık 1/5'inin ise sıhhati belirlenememiştir.

Âyetler tefsir edilirken konu bütünlüğü içerisinde sıhhat dereceleri birbirinden farklı rivâyetlere yer verildiği görülmüştür. Ayrıca birçok tefsirde bulunan sûrelerin fazileti ile ilgili rivâyetler, bu eserde bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Abukan, İlhan, *Seyyid Kutub'un Eserlerinde Allah İnancı*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2014.
- Aras, Esra, *İslami Uyanış İdeolojisinde Batı Sorunsalı: Mevlâna Ebul Ala Mevdu-di, Seyyid Kutub Ve Âyetullah Ruhullah Humeyni'den Perspektifler*, Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi SBE, Ankara 2008.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara 1988.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah, *Hucetullahi'l-Bâliğa*, tah. es-Seyyid es-Sâbık, Dâru'l-Cil, Beyrut 2005.
- Erdal, Mesut, *Fi Zilali'l-Kur'an Tefsiri Ve İcaz Açısından Değeri*, Doktora Tezi, Harran Üniversitesi SBE, Şanlıurfa 1997.
- Eryarsoy, M. Beşir, "Seyyid Kutub'un Sünnet Anlayışı", Şehadetinin 40. yılında Seyyid Kutub Sempozyumu (8-9 Eylül 2006), Medeniyet İlim Kültür Eğitim ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2013.
- Görgün, Hilal, "Seyyid Kutub", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 66-67.
- Güner, Nebiye Şeyma, *Seyyid Kutub'ta Cahiliye Kavramı ve Modernizm Eleştirisi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 2015.
- Güzeldal, Yasin, *Fi Zilali'l-Kur'an Çerçevesinde Seyyid Kutub'un Hristiyanlığa Yaklaşımı*, Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2016.
- Halidî, Salah Abdulfettah, *Seyyid Kutub mine'l-mîlad ile'l-istişhad*, Dâru'l-Kalem-Dâru'ş-Şâmiye, Birinci Basım, Kahire 1991.
- <https://islâmhouse.com/ar/author/200106/>, 28/08/2017.
- Kaldırım, Engin, *Seyyid Kutub'un 'Fi Zilali'l Kuran' Adlı Tefsirine Din Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas 2002.
- Karataş, Zübeyir, *Seyyid Kutub'un Fi Zilali'l Kur'an Tefsirinde Takip Ettiği Metod*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2016.
- Karlığa, H. Bekir "Fi Zilali'l-Kur'an", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 50-51.
- Kınık, Hatice, *Teolojik Selefizmden Sosyolojik Selefizme Dönüşüm Muhammed b. Abdilvehhab ve Seyyid Kutub Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2005.
- Kutub, Muhammed Ali, *Seyyid Kutub ev sevetu'l-fikri'l-İslâmî*, Dâru'l-Hadis, İkinci Basım, Beyrut 1395/1976.

- Kutub, Seyyid, *Fî zilâli'l-Kurân*, Dâru'ş-Şurûk, Kahire 2003.
- Pınar, Fatma *Seyyid Kutub'un Kelam Sistemi*, Doktora Tezi, Yüzyüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2015.
- Salih, Subhi *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstülahları*, çev. Yaşar Kandemir, Dokuzuncu Basım, İFAV, İstanbul 2010.
- Sekkâf, Alevî b. Abdulkadir, *Tahrîcu ehâdis ve âsâri kitâbi fî zilâli'l-Kur'ân*, İkinci Basım, Dâru'l-Hicre, Riyad 1995.
- Sarmış, İbrahim, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, Fecr Yay., Birinci Basım, Ankara 1992.
- Sarmış, İbrahim, *Bir Edebiyatçı Olarak Seyyid Kutub*, Fecr Yay., Birinci Basım, Ankara 1993.
- Suyûtî, Celaleddin, *Cem'u'l-cevâmi'*, Ezherü'ş-Şerif, Kahire 2005.
- Taghiyev, Kovsar, *Ebu'l-A'la El-Mevdudî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Âyetlerin Tefsiri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul 2010.
- Tahhan, Mahmud, *Teysîru mustalahü'l-hadis*, Mektebetü'l-Meârif, Riyad 1996.
- Tuğtekin, Tuğçe Naz, "İslami Ütopyanın İnşası: Ali Şeriatî Ve Seyit Kutub Eserlerinin Analizi", Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi SBE, İstanbul 2014.
- Verdîlî, Salih, *Mısır'da İslami Akımlar*, çev. H. Acar-Ş. Duman, Fecr Yay., Ankara 1988.
- Yerkazan, Hasan, *Zemahşerî ve Hadîs*, Doktora Tezi, Bayburt Üniversitesi SBE, Bayburt 2016.
- Yıldırım, Fethi, *Fî Zilâli'l-Kur'ân'da Tevhîd*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 2010.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Seyyid Kutub: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*, Hikmet Yay., İstanbul 1980.
- Yücel, Ahmet, *Hadîs Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 2012